

Et provinsmuseum og metaldetektorfolket

Antallet af detektorfolk i Danmark er stigende i disse år, og mængden af indleverede oldsager følger med. Hundreder af oldsager indleveres hvert år til Nationalmuseets Danefæsekretariat, hvor danefævurderingen sker. De arkæologisk arbejdende lokalmuseer fungerer som bindeled mellem finder og Nationalmuseet i danefæsager. Det er blandt andet derfor, at lokalmuseerne har den løbende kontakt med detektorbrugerne. Dialog og samarbejdet er velfungerende et langt stykke ad vejen, men der kan efterhånden også spores nogle knaster, der med tiden kan vise sig problematiske for detektorarkæologien i Danmark.

Da arkæologien gik fra at fokusere på rariteter til at blive en moderne videnskab, var selv de seriøse udøvere af disciplinen amatører alene af den grund, at der ikke fandtes en uddannelse i arkæologi og heller ingen professionelle stillinger af betydning. Det kom senere; først med etableringen af Nationalmuseet, hvor arkæologiske medarbejdere stod i lære for at tilegne sig viden og håndværket, siden ved Københavns Universitet, der i 1930 langt om længe oprettede et lektorat i Nordisk Arkæologi. I forhold til hvor mandskabsmæssigt og økonomisk begrænset arkæologiens videnskabelige bastion var fra slutningen af 1800-årene og gennem hovedparten af det 20. årh., er det mildest talt imponerende, hvad først og fremmest Nationalmuseet og dets forgængere, formåede at udrette (Nielsen 1987; Høgsbro 1988). Helt alene var man dog ikke. Gennem størstedelen af forløbet var der følgeskab af museer i større provinsbyer, og – endnu vigtigere – utallige dedikerede amatørarkæologer, som gjorde iagttagelser og indsamlede oplysninger og oldsager til gavn for sig selv og museerne. De fungerede desuden i vid udstrækning som bindeled mellem Nationalmuseet og lokalbefolkningen. Den landsdækkende professionalisering af lokalmuseerne i 1970'erne bragte universitetsuddannede arkæologer til provinsen. Det udfordrede amatørarkæologernes eksisterende forbindelseslinjer, men i langt de fleste tilfælde kom samarbejdet mellem Nationalmuseet, lokalmuseerne og amatørerne hurtigt ind i en god og frugtbar gænge. Nøglen hertil var gensidig respekt, hvad angår viden og andre kompetencer og en ligeså gensidig forståelse af, at arkæologi drejer sig om at indsamle data, og at fortidsminder – fra megalitter til mønter – skal omgås med respekt og omhyggelighed. Ovenstående, lidt omfattende indledning til en artikel om en provinsmuseumsinspektørs syn på forvaltningen af detektorarkæologien

i dagens Danmark har til formål at understrege, at amatørarkæologer – begrebet skal forstås i sin positive betydning – altid har spillet en vigtig rolle i dansk arkæologi, og at indsamling af oldsager og oplysninger herom skal ske med udgangspunkt i den professionelle arkæologis metodik og problemstillinger. Sidstnævnte forhold har ikke tidligere været noget stort problem at opretholde, for de udfarende amatørarkæologer var en begrænset og dedikeret skare, der havde interessefællesskab med museumsarkæologerne. At forholdene ikke er helt så entydige længere, er blevet stadigt klarere indenfor de senere år (Ulriksen 2013).

Danefæ i de gode, gamle dage

Når man har sagt metaldetektor, har man samtidig sagt danefæ, og danefæbehandlingen er heller ikke længere så entydig, som den var tidligere.

Museumslovens § 30 stk. 2 og 3 anfører utvetydigt danefævurderingen som et anliggende for Nationalmuseet:

Stk. 2. Danefæ tilhører staten. Den, der finder danefæ, og den, der får danefæ i sin besiddelse, skal straks aflevere det til Nationalmuseet.

Stk. 3. Nationalmuseet udbetaler en godtgørelse til finderens. Godtgørelsen fastsættes af Nationalmuseet under hensyn til det fundnes materialeværdi og sjældenhed samt til den omhu, hvormed finderens har sikret fundet.

Lovgivningen bag har sine rødder i middelalderen, hvor både Valdemars Jyske Lov og Eriks Sjællandske Lov omtaler kongens ret til bl.a. herreløst guld og sølv, der blev fundet i jorden. Guldhornenes fundhistorier

Tema: metaldetektoren og arkæologien

viser, at loven fandt anvendelse i 1600-1700-tallet, og bevidstheden herom var tidligt lejret i den brede befolkning. I 1822 pløjede arvefæstebonde Anders Larsen en højnig på sin mark i Bonderup nær Skibby, hvor der nyligt var fjernet en stor sten. Med ét var plovfuren fyldt med sølvmønter, og der blev ikke tøvet med at finde mere. Larsen fik gravet hen ved 1300 mønter og et lille krucifiks af sølv frem, og han henvendte sig behørigt til myndighederne for at aflevere fundet som danefæ (Posselt 1989, 180f). Finderen modtog 100 rigsbankdaler i danefædusør, og beløbet svarede nogenlunde til en årsløn for en tømmer. At myndighederne kunne finde på at foranstalte indgående undersøgelser, hvis der var mistanke om uregelmæssigheder, kom tydeligt frem i denne sag. Professor Christian Ramus (1765-1832), der var inspektør ved kongens Møntkabinet, hvortil skatten blev indleveret, fik en begrundet mistanke om, at der var understukket mønter fra fundet. De var blevet solgt for 3 mark stykket til samlere, og hvis alle 1300 mønter var blevet omsat på denne måde, havde fortjenesten været hele 650 rigsbankdaler. Finderen, Anders Larsen, blev afhørt om sagen. Han bedyrede at have afleveret alt, hvad han havde fundet. Til gengæld kunne han berette, at der flere gange ved nattetide havde været ham ukendte personer ved findestedet, hvor sporene efter deres ragen i pløjjordene kunne ses dagen efter. Blandt aftagerne af mønterne var prominente københavnske personligheder heriblandt C.J. Thomsen (1788-1865), der jo er et velkendt navn i arkæologiske kredse. Også den gang var det forbudt at aftage understukket danefæ, så det er noget af et paradoks, at C.J. Thomsen på dette tidspunkt var leder af Oldnordisk Museum. Få år senere afløste han endda professor Ramus som inspektør ved Møntkabinetet. Samme Thomsen var i 1850 involveret i sagen om Lejreskatten, hvor finderne og hans kone havde forsøgt at sælge fundet til en guldsmed i Roskilde. De lokale myndigheder arresterede synderne, der blev stillet for en dommer og idømt korte fængselsstraffe (Christensen 2010). Thomsen valgte ikke desto mindre at udbetale finderne en danefægodtgørelse på næsten 35 rigsdaler, som på det tidspunkt svarede til 55 daglønninger for en københavnsk arbejdsmand. Det var sikkert beløbets anselige størrelse, som fik lodsejeren til at klage til Oldnordisk Museum for at få en andel af dusøren. Her blev et vigtigt princip i danefæloven dog statueret: det var finderne, ikke ejer eller bruger af arealet, som blev belønnet. På denne vis har statens centrale kulturhistoriske museum håndteret danefæ i

generationer. I midten af 1970'erne dukkede metaldetektoren op i en hobbyudgave, som var til at betale. Enkelte museumsarkæologer var hurtigt ude med riven efter den nye sort af amatørarkæologer, hvor der, med udgangspunkt i nogle grelle eksempler på uhensigtsmæssig opgravning af signalgivende oldsager, blev stillet spørgsmålstegn ved detektorbrugernes motiver (Fischer 1983). Der blev dog hverken taget initiativ til forbud eller begrænsninger i detektorbrug fra centralt hold, og det museale opråb virkede ikke afskrækkende på detektorbrugerne. En opgørelse over oldtidslokaliteter med danefæ, indkommet i årene fra 1970 til 1998, viser, at de første detektorfund blev indleveret i 1977 (Petersen 2000, fig. 2). I perioden var en generel stigning i mængden af lokaliteter med danefæ fra 10-15 stykker fra 1970 til 1977, hvorpå antallet forøgedes betragteligt til 90-100 lokaliteter i 1990'erne. Indenfor perioden ændredes forholdet langsomt mellem detektorfund og "almindelige" fund, så det i slutningen af 1980'erne tydeligt var blevet førstnævnte, som dominerede. Nyere opgørelser er ikke offentliggjort, men der er næppe tvivl om, at tendensen er blevet mere og mere udpræget.

Nye toner fra Frederiksholms Kanal

Nationalmuseet havde allerede fra slutningen af 1970'erne en opfattelse af, at alle metalgenstande fundet af amatørarkæologer med metaldetektor skulle erklæres for danefæ. Det blev grundlaget for en oversigt over metalfund, der er unik, men som beklageligvis kun effektueredes i en begrænset årrække. Fra slutningen af 1990'erne blev denne forudseende og gavnlige praksis gradvist fraveget. På dette tidspunkt var indført en såkaldt bagatelgrænse, hvor f.eks. små fragmenter af bronzefibler og -nåle, skår af malmgryder og knivendebeslag fra renæssancen ikke længere erklæredes for danefæ. Baggrunden var et stigende pres på Nationalmuseets danefæadministration og en vurdering af, at en betydelig del af detektorfundene havde begrænset forskningsmæssig betydning. Endnu en årsag var, at man ikke ønskede, at danefæbegrebet blev udvandet. Ikke desto mindre kunne danefædusøren blive tillagt et beløb for de frasorterede oldsager, så de blev holdt indenfor museale rammer (Pedersen 2000, 118; Petersen 2000, 110ff.). Dette beløb er blandt detektorfolket kendt som "omhutilæg".

Der synes dog at være yderligere opstramninger undervejs. Som nævnt har Nationalmuseet allerede

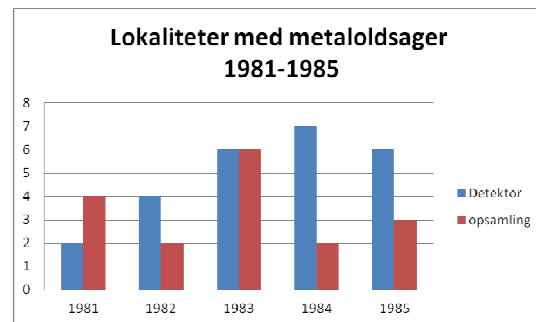
rebet sejlene, hvad nogle oldsagstyper angår, så bl.a. intakte tenvægte af bly ikke længere erklæres for danefæ. Det samme gælder – i nogle tilfælde, men ikke altid – hele remspænder fra middelalderen og halve eller dårligt bevarede fibler. Senest er også intakte bronzefibler fra nye fundpladser blevet sendt tilbage til findereren. Med internettets lynsnare kommunikationsplatform deler detektorbrugerne deres fundbilleder og erfaringer med omverdenen, og det fremgår med jævne mellemrum, at de ikke altid føler sig ensartet behandlet af Nationalmuseet. Det er uklart, hvorfor der tildeles danefæ for en halv fibel til den ene finder, mens den anden må se sit halve eksemplar blive sendt tilbage. Og den finder, som får en intakt fibel retur, forstår slet ingenting. Danefævurderingen er ganske vist en individuel bedømmelse af hver oldsag, men det virker ikke som om, at der er konsensus blandt Nationalmuseets eksperter, når det f.eks. gælder halve og hele fibler. Usikkerheden præger allerede finderne. Når der falder bemærkninger om, at ”så behøver man da ikke at aflevere den type længere”, er det næppe en reel trussel om, at man ikke vil indlevere fund, men det er en løftet pegefinger til museumsverdenen om, at der kommer en dag, hvor findereren i god tro undlader at indlevere en oldsag. Om den så dukker op i almindelig handel og vandel som flintøkser på kræmmermarkeder og i antikforretninger, må tiden vise. Hvis det bliver fremtiden, er det et ærgerligt brud med en praksis, som dels har knyttet findere og museer sammen i en fælles forståelse, dels har sikret oldsagerne for offentligheden til forskning og udstilling.

Lidt detektorhistorie fra et lokalmuseum

Den professionelle arkæologi og metaldetektoren kom til Roskildeegnen på nogenlunde samme tidspunkt i årene omkring 1980. Sammenfaldet af begivenhederne havde ikke umiddelbart noget med hinanden at gøre. Museumsfolk gik sjældent med metaldetektor på dette tidspunkt; det var tidskrævende, og udbyttet stod sjældent mål med indsatsen i forhold til andre opgaver. Til gengæld blev metaldetektoren et redskab for de standhaftige lægfolk, der havde tiden og – ikke mindst – tålmodigheden til at lære at fortolke nuancerne i signalerne, så møjen føltes belønnet.

Det første detektorfund, der blev registreret som sådan på Roskilde Museum, blev indleveret i 1981. Det år blev oprettet journalnumre for to detektorlokaliteter, mens der var fire lokaliteter, hvor metal-

genstande var fundet ved brug af øjnene. I de følgende år var antallet af nye detektorpladser fire til syv stykker pr. år, mens ordinære opsamlinger af metalgenstande udgjorde mellem to og seks lokaliteter pr. år (Se Tabel 1.). Forskellen på de to kategorier var, at de ordinære opsamlinger typisk omfattede en enkelt eller to oldsager, mens antallet af genstande på nogle detektorpladser kunne være noget større. Når en lokalitet først havde kastet mønter, fibler eller remspænder af sig, var detektorafsøgningen af stedet en tilbagevendende aktivitet.

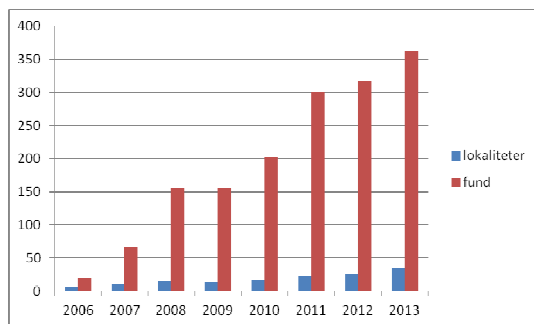

Tabel 1. Lokaliteter med detektorfund mellem 1981 og 1985. Opgørelsen gælder de nuværende Roskilde og Lejre kommuner.

Antallet af detektorfolk, som afleverede oldsager i midten af 1980'erne var mindre, end det er i dag, men en egentlig opgørelse over ”hoveder” er svær at gennemføre. Nogle indleverede fund hyppigere end andre, og nogle så vi kun en enkelt gang eller to, alt i alt. Det er mere eller mindre samme billede, som tegner sig nu, hvor der er løseligt bedømt er 25-30 personer, som med større og mindre mellemrum indleverer oldsager fra museets dækningsområde. Det, der har ændret sig markant, er mængden af oldsager, som numerisk er mangedoblet over de seneste år. Antallet af detektorlokaliteter var på omtrent samme niveau i 1985 og 2006, men som det fremgår af tabel 2 er antallet af lokaliteter i Roskilde og Lejre kommuner, hvorfra der er indleveret fund, seks gange større i 2013 end i 2006. Antallet af metalgenstande er steget 19 gange inden for samme tidsrum. Årsagerne kan være flere, men en af dem er formentlig, at metaldetektorerne er blevet lettere at bruge, deres søgedybde er forbedret og man kan vælge flere forprogrammerede indstillinger. Det lange, seje træk med at lære maskinen og dens signaler og måleinstrumenter at kende gennem mange timer på

Tema: metaldetektoren og arkæologien

markerne er blevet afkortet. Når man følger med i, hvad der foregår på nogle af detektorfolkets hjemmesider, er det forbløffende, hvor hyppigt nye navne dukker op under fotos af fine fund.

Tabel 2. Antal detektorlokaliteter og detektorfund mellem 2006 og 2013. Opgørelsen gælder de nuværende Roskilde og Lejre kommuner, dog eksklusive fund fra lokaliteterne i Gl. Lejre.

Håndteringen af detektorfolk og deres fund

For Roskilde Museum har bekendtskabet med detektoramatørerne alle dage været en positiv side af museets virke. Det er ikke ensbetydende med, at alt er lydefrit, men de indleverede fund bidrager med væsentlig viden om egnens fortid, som ellers ikke var kommet for en dag (Ulriksen 2013, 32ff). I dialogen med findere i almindelighed og detektorfolk i særdeleshed er museets indfaldsvinkel en høj grad af imødekommenhed, der vel kun afgrænses af en udtalt insisteren på, at det er museet, der definerer rollerne og det kulturhistoriske perspektiv, som dialogen baserer sig på. Dialogen kan sagtens føre til et egentligt samarbejde om systematisk afsøgning af lokaliteter, som indgår i museets langsigtede forskningsplan, det være sig indledende markrekognosceringer eller afsøgninger i forbindelse med museets udgravninger. Der er naturligvis tale om et tillidsforhold, hvor det er helt afgørende, at de retningslinjer for afsøgning, indmåling og fundhåndtering, som museet udstikker, bliver fulgt. De, der ikke kan eller vil finde ud af dét, vil ikke kunne indgå i museets undersøgelser.

Som følge af nogle konkrete problemstillinger vedrørende enkelte detektorfolk og en enkelt detektorforening valgte museet at udforme en egentlig detektorpolitik, så det klart fremgår, hvad museet kan

og gør, og hvad museet forventer af detektorbrugerne. (Se faktaboks). Det sidste var ikke mindst vigtigt i forhold til at kunne deltage i museets forskningsindsats, hvor der bliver lagt vægt på, at detektorbrugerne har udvist tilstrækkelig stor forståelse for den kulturhistoriske dimension og i øvrigt er grundig med indmåling og fundhåndtering. Samtidig er det væsentligt, at detektorbrugerne yder en tilstrækkelig stor indsats på markerne, så de problemstillinger, som museet har formuleret, kan siges at være belyst.

På Roskilde Museum opfattes detektorfund som en værdifuld kilde til oplysning om de metalførende perioder af oldtiden og middelalderen. Derfor afser museets arkæologer en del tid på mødet med finderne og håndteringen af deres fund. Museet ser helst, at alle opsamlinger medbringes. Det er naturligvis af størst betydning, når finderne er begynder, men selv blandt "skramlet" hos den erfarne detektorbruger, kan der gemme sig oldsager. En arkæolog sorterer materialet første gang i forbindelse med indleveringen, så finderne får indtryk af, hvad der er værd at gemme. For de genstande, som museet beholder, udstedes en kvittering, hvor finderne samtidig overdrager oldsager, der ikke er danefæ, men umiddelbart vurderes at have kulturhistorisk værdi, til museet. På kvitteringen afkrydser finderne desuden, om oldsager, der i anden omgang frasorteres, kan benyttes i museets skole-tjeneste og studiesamling, eller om de ønskes retur. Er det en ny lokalitet opretter arkæologen sagen i museets interne register samt i Fund og Fortidsminder. Er det en kendt lokalitet opdateres Fund og Fortidsminder. De fund, der vurderes at have kulturhistorisk værdi efter anden sortering, får genstandsnummer og indføres i sagens database, som senere overføres til Regin. I databasen identificeres fundet, og der tilføjes en beskrivelse, datering og UTM-koordinater. I denne arbejdsproces optages registreringsfotos af de fleste genstande, og de oldsager, som arkæologen vurderer skal til danefæbedømmelse, udtages. I vurderingen indgår erfaringerne fra, hvad Nationalmuseet gennem år og dag har sendt tilbage med besked om, at det ikke er danefæ. Registreringen med henblik på indlevering til Nationalmuseet sker via Fund og Fortidsminder efter Danefæsekretariatets detaljerede retningslinjer. Til hver indberetning tilføjer Roskilde Museum en kvittering, hvoraf det fremgår hvilke fundnumre, der indleveres, hvem finder er, at Roskilde Museum gerne vil have eventuelt danefæ uddeponeret, og at vi selv ønsker at publicere fundene. Denne kvittering dateres

Detektorpolitik ved Roskilde Museum

Roskilde Museum benytter sig gerne af frivillige metaldetektorfolk, f.eks. i forbindelse med arkæologiske udgravning eller ved målrettede eftersøgninger af arkæologiske lokaliteter.

Museet indgår som udgangspunkt aftaler med enkeltpersoner, ikke foreninger, sammenslutninger eller klubber.

Når detektorfolk indgår i museets arbejde, er der tale om et tillidsforhold. Dvs. at museet som udgangspunkt benytter sig af personer, som er velkendte ved gennem en periode at have afleveret deres detektorfund til museets samling eller til viderebefordring til danefæbehandling på Nationalmuseet. I dette samspil finder museet de personer, der udviser den fornødne omhyggelighed og en god forståelse for det kulturhistoriske perspektiv i detektorarkæologien. Denne forståelse indebærer følgende hovedpunkter:

- Alle fund bliver forevist en museumsmedarbejder, som kan vurdere, hvad der skal til danefæbehandling, hvad der bør indgå i museets samling, og hvad der kan gives tilbage til finder.
- Alle fund afleveres i separate plastikposer med journalnummer og lokalitetsnavn, som aftales med museet.
- Alle fund er forsynet med koordinater i WGS84 eller Euref89.
- De oldsager, som museet mener, bør indgå i museets samling pga. deres kulturhistoriske værdi, afstås til museet.
- Man graver ikke dybere end pløjelagets underkant.
- Museet tilkaldes hurtigst muligt, hvis man har mistanke om, at man har gjort et skattefund.
- Afrensning af oldsager skal kun foretages minimalt, da overfladen kan tage skade.
- Man forsøger ikke at foretage en dybtgående rengøring endsige forsøge en konservering af oldsagerne på egen hånd.
- Man handler ikke med oldsager af metal.

Deltagelse i museets forskningsindsats

Museet har fokus på bebyggelsesudviklingen i yngre jernalder, vikingetid og tidlig middelalder. I den sammenhæng foretages bl.a. metaldetektorafsøgninger. Til at foretage afsøgningerne kan museet bede en eller flere detektorfolk om hjælp indenfor et nærmere defineret område. Ved afsøgningen efterleves ovenstående "gyldne regler". Museet forventer en rimeligt vedholdende og successiv indsats i forbindelse med afsøgningen.

Det overlades typisk til den frivillige detektorbruger at opnå lodsejerens afsøgningstilladelse, og – efter aftale – oplyses det, at afsøgningen foregår som led i en museal undersøgelse i den konkrete sammenhæng. I givet fald får detektorbrugeren en skrivelse fra museet, der bekræfter museets intentioner og som skal fremvises til lodsejeren. I særlige tilfælde kan museet bede om afsøgningstilladelsen på vegne af detektorbrugeren. Det anbefales, at detektorbrugeren på forhånd indgår en aftale med lodsejeren om fordeling af en eventuel danefægodtgørelse. Det er afgørende af splid, nid og nag mellem detektorbruger og lodsejer ikke kommer til at lægge hindringer i vejen for museets muligheder for at foretage yderligere undersøgelser.

Udgravning af en detektorplads

Hvis museet indleder prøvegravning eller udgravning af en detektorplads, vil pladsens finder blive inviteret med som frivillig deltager. Der vil imidlertid ikke være tale om en eksklusivaftale, så længe museets undersøgelse varer, dvs. til og med en afsluttende afsøgning af tildækkede felter og søgegrøfter. Der vil kunne blive inviteret andre detektorfolk med, og det er museet, som afgør hvilke detektorfolk, der deltager. Detektorafsøgningen sker efter museets anvisninger.

I forbindelse med en museal udgravning vil detektorfundene indgå i museets samling på linje med oldsager, der graves ud i anlæggene.

Tema: metaldetektoren og arkæologien

og underskrives af en medarbejder ved Nationalmuseets Danefæsekretariat og tilbagesendes til Roskilde Museum. Gennem en del år har det været normalen, at der blev indleveret oldsager til danefæbedømmelse tre til fire gange om året. Med Danefæsekretariatets udmelding fra foråret 2013 om, at man vil besøge lokalmuseerne to gange om året, hvor man medbringer danefæ til uddeponering samt oldsager, der ikke er erklæret for danefæ, og hvor man gerne medtager, hvad der måtte være af indleveringsklare genstande, følger indsendelsesfrekvensen Danefæsekretariatets besøgsrytme. Det er ikke fordi, lokalmuseerne ikke kan aflevere oldsager af egen drift, men i modsætning til tidligere må lokalmuseernes medarbejdere ikke længere få uddeponeringsklart danefæ med tilbage til museet. Da vi ikke længere kan slå to fluer med et smæk, har vi – indtil videre – valgt at afvente Danefæsekretariatets turnus. Dette valg hænger sammen med, at den markante forøgelse af fundmængden naturligt følges af en tilsvarende stigning i museets investering af tid i detektorfund. Det er ikke længere kun timer eller dage, der er tale om; for Roskilde Museums vedkommende er det seks til otte arbejdsuger om året for en medarbejder.

Nationalmuseet, lokalmuseet og finderne

Lokalmuseerne har i årevis udfyldt rollen som bindeled mellem detektorbrugere og Nationalmuseet, hvad danefæbehandlingen angår. Det hænger dels sammen med, at en del findere naturligt søger til det nærmeste museum, dels har lokalmuseerne en indlysende interesse i at få registreret fundsteder i deres dækningsområder, så overblikket bevares. Praksis har tilsyneladende medført, at Nationalmuseet ikke mener at kunne oprette sager. På Nationalmuseets hjemmeside, under punktet "Danefæ", henvises findere først og fremmest til lokalmuseerne. Hvis man insisterer på at indlevere til Nationalmuseet, bliver det oplyst, at danefæbehandlingen kan trække ud, fordi Nationalmuseet først skal kontakte det lokale museum og derpå afvente, at fundet indberettes herfra. På denne baggrund er incitamentet til at opsøge Nationalmuseet ikke stort, og det er i det hele taget uklart, hvorfor Nationalmuseet ikke vil oprette sager. Af museumslovens § 30 om danefæ fremgår det nemlig, at "*Danefæ tilhører staten. Den, der finder danefæ, og den, der får danefæ i sin besiddelse, skal straks aflevere det til Nationalmuseet.*" Lokalmuseerne nævnes faktisk ikke med et ord.

Når oldsagerne, via lokalmuseerne, er blevet indleveret til danefævurdering, indledes en efterhånden meget langstrakt ventetid. Danefæbehandlingen på Nationalmuseet i nogen grad sandet til, tilsyneladende fordi der ikke afsættes de fornødne faglige og økonomiske ressourcer til at løfte opgaven indenfor en rimelig tidsramme. På Nationalmuseets hjemmeside erklæres, at sagsbehandlingstiden tilstræbes at vare tre måneder, men at det kan tage op mod et år, fordi tilgangen af oldsager er så stor. At ventetiden for nogle findere kan være betydeligt længere er ingen hemmelighed. Det kan være svært at forstå for en første-gangs-finder, mens mere erfarne detektorfolk har vænnet sig til det, dog ikke uden frustrationer til følge. Det er sådan set alvorligt nok i sig selv. Dertil kommer, at der i ventetiden foregår en langsom men sikker nedbrydning af ukonserverede metalgenstandene. Oldsager, der erklæres for danefæ, er Nationalmuseets ejendom, og skal derfor konserveres for Nationalmuseets regning. Genstande, der ikke er danefæ, tilfalder enten finderen eller lokalmuseet, som dermed også har ansvaret for konserveringen. Når de ukonserverede oldsager flere år senere tilbagesendes til lokalmuseet som "Ej danefæ", er der ærgerlige eksempler på genstande i opløsning, som ikke længere kan reddes. Om den tiltagende ringe bevaringsgrad som følge af ventetiden i sidste ende har haft indflydelse på danefævurderingen er uvist, for der medfølger aldrig en begrundelse for afvisningen.

Som det er fremgået, er det ikke alt, hvad lokalmuseerne sender til danefæbedømmelse, som bliver erklæret for danefæ. I nogle tilfælde vælger Nationalmuseet at belønne finderen med det førnævnte "omhutilæg", så han/hun får danefæudstyr for nogle oldsager og en pekuniær belønning oveni for at have taget vare på og indleveret metalgenstande, der ikke er blevet erklæret for danefæ (Petersen 2000). "Omhutilægget" kan blive relativt stort, men udløses kun, hvis der i øvrigt er danefæ i indleveringen til Nationalmuseet. I museumslovens § 30 stk. 3 nævnes, at danefægødtgørelsen fastsættes med afsæt i materialeværdi, sjældenhed og "den omhu, hvormed finderen har sikret fundet." Der er næppe tvivl om, at lovgiverne med denne bestemmelse har ment, at det er den givne oldsag, der erklæres for danefæ, som udtrykket "omhu" knytter sig til, og ikke hvad der ellers måtte ligge i fundposen. Med Nationalmuseets nuværende praksis er udlægningen af ordet "fundet" blevet anderledes elastisk. At "omhutilægget" optager

detektorfolket, fremgår tydeligt af forskellige internet-fora, hvor linjen i Nationalmuseets praksis for nogle er vanskelig at erkende. Lokalmuseerne bliver desuden involveret direkte i spørgsmålene om dette tillæg, for det er nogle detektorfolks opfattelse, at jo flere oldsager pr. sag, der indsendes til danefævurdering, jo større bliver den samlede dusør. Finderne formulerer sig forskelligt, men der er fra enkelte et mere eller mindre udtalt pres for, at lokalmuseet indleverer genstande, som vi på forhånd ved, ikke er danefæ. Det bør museerne afstå fra at gøre; det har aldrig været intentionen med danefæloven. Den forholder sig kun til danefæ eller ikke-danefæ, mens sidegevinsterne intet har med sagen at gøre. Det burde Nationalmuseet holde sig for øje og vende tilbage til den gode praksis fra slutningen af 1970'erne, hvor alle detektorfundne metalgenstande fra oldtid og middelalder blev erklæret for danefæ.

Skyer i horisonten?

Der er næppe mange, der er uenige i, at metaldetektoren har været en markant gevinst for arkæologien. Det er forbløffende at følge med på hjemmesiden *detectingpeople.dk*, hvor ikke bare antallet af oldsager er stort, men hvor sjældne typer bliver almindelige og nye typer dukker op. Det forekommer mig også, at forholdet mellem museerne og detektorfolket generelt er godt, og selv efter omtrent 35 års samkvem er andelen af problemsager forsvindende lille i forhold til det samlede antal indleveringer. Alligevel er det ved at være tydeligt, at alt ikke er, som det burde være. Der er nogle åbenlyse problemer med Nationalmuseets danefæbehandling, ligesom detektormiljøet rummer nogle tendenser, som kan skade detektorarkæologien på længere sigt.

For at tage danefæbehandlingen først er sagsbehandlingstiden, som allerede er berørt ovenfor, et alvorligt problem. Det er helt uforståeligt for mange findere, at der kan gå så lang tid, før de får respons fra Nationalmuseet. Det skader troværdigheden for den statslige institution, at danefæområdet ikke fungerer bedre. Nationalmuseet har allerede forsøgt at pålægge lokalmuseerne så meget af registreringen som muligt, og selv om opgaven er blevet løftet, har det ikke bedret situationen nævneværdigt. Med monopolet på danefæbehandlingen er det op til Nationalmuseet selv at finde de nødvendige midler til at bringe sagsbehandlingstiden ned på de tilstræbte tre måneder. Man kunne

forestille sig, at en bedring ville indfinde sig, hvis Danefæsekretariatet fremover ledes af en fuldtids-ansat arkæolog med specialviden om detektorfund, og der bør – i hvert fald til sagspakken er væk – tilføjes tre genstandsspecialister på fuld tid indenfor hhv. oldtid, middelalder/renæssance og numismatik. Hvis det skete, ville det formentlig også være lettere at opnå en danefævurdering med mere konsistente retningslinjer for, hvad der er, og hvad der ikke er danefæ. Man vil forhåbentlig kunne undgå, at en indlevering fra en lokalitet bliver splittet mellem to afdelinger på en temmelig tilfældig måde og med afvigende vurderinger til følge. For eksempel indleverede en lokalmuseumsinspektør tre stykker af et fragmenteret vikingetidssmykke i en større sending, og hvor to stykker kom til Oldtiden og et stykke til Middelalder/Renæssance til trods for, at lokalmuseumsinspektøren – med ekspertise indenfor området – havde gjort opmærksom på, at det nok var fra et og samme smykke. Efterfølgende blev det ene fragment erklæret for danefæ, mens de to andre ikke var danefæ, men blev omfattet af "omhuttillægget". Danefævurderingen er ganske vist baseret på individuelle skøn fra oldsag til oldsag, men en større sammenhæng i disse skøn afdelingerne i mellem er ønskeligt.

De seneste års udvikling i detektorarkæologien har ikke blot givet flere pladser og fund. Med det forøgede antal detektorfolk er der begyndt at opstå gnidninger iblandt dem, hvor adgangen til jord er et evigt tilbagevendende stridsspørgsmål. Museet bliver af og til ringet op af en detektorbruger, som ønsker hjælp til at få verftet en anden væk fra et attraktivt areal. Den slags kontroverser vil museet af principielle grunde ikke blande sig i; det er alene lodsejeren, som bestemmer hvem og hvor mange, der kan afsøge pågældendes ejendom. Det bliver ikke nemmere af, at både enkeltpersoner og nogle detektorforeninger forsøger at hævde "eksklusivrettigheder" til endog meget store markområder på flere hundrede hektar. Det er en løjerlig måde at dyrke en hobby på: nogle forsøger tilsyneladende at kontrollere, hvem der kan deltage. I værste fald forsøger man at holde andre ude til trods for, at man umuligt kan afsøge markerne jævnlige, fordi området langt overstiger, hvad man kan overkomme. I sidste ende kan det medføre, at nye detektorbrugere forhindres i at komme i gang.

Et andet problem, som måske kan hænge sammen med ovenstående, er "detektorpirater", det vil sige

Tema: metaldetektoren og arkæologien

folk, der afsøger marker uden lodsejerens tilladelse. Det er der for så vidt ikke noget nyt i, men flere beretninger fra såvel oplandet som middelalderbyen tyder på, at fænomenet ekspanderer i disse år. Dette vidnesbyrd om manglende hensyntagen til andres ejendom, kan godt nære bange anelser for, om eventuelle oldsager fra disse afsøgninger nogensinde når frem til museerne. Og hvis de gør, er det ikke sikkert, at det er med angivelse af det korrekte fundsted, som man jo ikke har haft lovlig adgang til. Dermed vil et fund ende i et videnskabeligt limbo, som det kun vanskeligt kan komme ud af.

Der kunne trækkes flere ærgerlige eksempler frem såsom indlevering af købte eller tidligere afviste oldsager forsynet med et nyt, falsk fundsted, men heldigvis er disse eksempler så sjældne, at de mere er kuriøse end skelsættende. Til alt held er det store flertal af detektorbrugere stadig bevidste om deres rolle i ind-

samlingen af arkæologiske data og forstår at følge museernes videnskabeligt baserede metoder og målsætninger. Det kan de professionelle arkæologer være lykkelige for. Der ikke noget der tyder på, at indleveringerne bliver færre i de næste mange år, så uanset om man synes detektorfundene er spændende nyt, eller det er en sur pligt at tage imod dem, så er dialogen mellem finder og museum helt afgørende for, at oplysninger og fundhåndtering er så optimal som mulig. Selvom Nationalmuseet mener, at nogle genstandstyper ikke længere har en forskningsmæssig værdi, der gør dem værdige til at blive erklæret for danefæ, så er der for mig ingen tvivl om, at der findes et kolossalt potentiale i de tusindvis af metalgenstande, der er indleveret til museerne igennem år og dag. For at potentialet kan udløses, skal dataindsamlingen være i orden og allerhelst tilgængelig i en central database på Nationalmuseet eller i Kulturstyrelsen.

Litteratur

Christensen, T. 2010

Lejreskatten.

I: M. Andersen & P.O. Nielsen (red.): *Danefæ – skatte fra den danske muld*. København, 183-186

Christensen, T. & M. Høj 1984

Danefæ – Fra Roskilde Museums arbejdsmark 1981-84.

ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 1983, 13-26.

Fischer, C. 1983

Den har Fanden skabt.

Skalk 1983:1, 8-14.

Høgsbro, K-E. 1988

C.J. Thomsen og fortidsminderne.

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1988, 29-51.

Nielsen, I. 1987

Den kongelige Commission for Oldsagernes Opbevaring.

I: I. Nielsen (red.): *Bevar din arv. Danmarks fortidsminder 1937-1987*, 80-109. København.

Pedersen, A. 2000

Danefæbegrebet inden for middelalder og renæssance – permanent eller foranderlig størrelse?

I: M.B. Henriksen (red.): *Detektorfund – hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladser med detektorfund fra jernalder og middelalder*.

Rapport fra et bebyggelsehistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998.

Skrifter fra Odense Bys Museer vol. 5, 113-122. Odense.

Petersen, P.V. 2000

Hvad er Danefæ i dag?

I: M.B. Henriksen (red.): *Detektorfund – hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladser med detektorfund fra jernalder og middelalder*.

Rapport fra et bebyggelsehistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998.

Skrifter fra Odense Bys Museer vol. 5, 109-112. Odense.

Posselt, G. 1989

Vikingetidsskattene fra Selsø og Tørring i arkivalsk belysning.

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1989, 179-202.

Ulriksen, J. 2013

Detektorarkæologi – en succeshistorie med begyndende brudflader.

ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 2012, 27-49.